

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ :Η ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑΣ ΟΠΩΣ ΑΥΤΗ ΔΙΑΦΑΙΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ .

ΔΙΑΛΛΙΝΑ. Ψυχιατρική κλινική ΠΓΝΑ «
ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ»

*Είμαι ο ερεβώδης-ο
χήρος ο μη
παρηγορημένος ,
Ο πρίγκιπας της
Ακιτανίας με τον
καταλυμένο πύργο,
Το μοναδικό μου αστέρι
πέθανε-και το έναστρο
λαγούτο μου
Φέρει τον μαύρο Ήλιο
της Μελαγχολίας .
(Nerval,1854)*

- ▣ Στα "Προβλήματα" (έργο που έχει αποδοθεί στον Αριστοτέλη) έχει ήδη τεθεί το ερώτημα :
Γιατί άραγε αποδεικνύονται όλοι οι επιφανείς άνδρες της φιλοσοφίας, της πολιτικής ή της ποίησης ή των τεχνών μελαγχολικοί? "
- ▣ Η μελαγχολία όπως την εκθέτει ο Αριστοτέλης δεν είναι η ασθένεια ,που πλήττει τον Βελλερόφοντη, τον πρώτο μελαγχολικό των ελληνικών μύθων, αλλά η ίδια η φύση και το ήθος του φιλοσόφου . Ο Αριστοτέλης δανείζεται την υποκράτειο έννοια τον τεσσάρων χυμών και κράσεων και τοποθετεί τον μελά-(ν)χολικό στην "εύκρατο ανωμαλία".

Μια χάλκινη μορφή του 1ου π.Χ. αιώνα, αποδίδει τον αυτοκτονικό Αίαντα με το κεφάλι ακουμπισμένο στο χέρι.

Παρόμοια πόζα εμφανίζεται και σε πίνακες της πρώιμης Αναγέννησης, σε προτομές και χαρακτηριστικά και από εκεί παρμένη, επανεμφανίζεται στις περιόδους του κλασικισμού και του ρομαντισμού. Αυτό σημαίνει ότι η απελπισία ή η κατάθλιψη είχε σε όλες αυτές τις εποχές τα ίδια συμπτώματα.

Το βιβλίο "Ο μαύρος ήλιος (Κατάθλιψη και μελαγχολία)" της Κρίστεβα. Τζ. αρχίζει ως εξής :

"Να γράψει κανείς περί μελαγχολίας δε θα είχε νόημα για όσους η μελαγχολία ρημάζει ,παρά μόνο αν το γραπτό προερχόταν από τη μελαγχολία στην θλίψη ,η ύπαρξη μου είναι ίσως ετοιμόρροπη ,αλλά το μη νόημα δεν είναι τραγικό ..." Από πού προέρχεται αυτός ο μαύρος ήλιος ?
αναρωτιέται .

" Στα σύνορα μεταξύ θανάτου και ζωής ,έχω το αλαζονικό συναίσθημα ότι είμαι ο μάρτυρας του μη νοήματος του Είναι, ότι αποκαλύπτω τον παραλογισμό των δεσμών και των όντων Ο πόνος μου είναι η κρυμμένη πλευρά της φιλοσοφίας μου ,η βουβή αδελφή‘ 'το φιλοσοφείν είναι να μαθαίνει κανείς να πεθαίνει ."

Και συνεχίζει"

.... χωρίς προδιάθεση για μελαγχολία δεν υπάρχει ψυχισμός παρά μόνο παιχνίδι η δράση."

Αυτή η διάσταση της μελαγχολίας ως οριακής κατάστασης του Είναι υφίσταται τον Μεσαίωνα μια βαφεία μεταλλαγή. Απ' την μια παραμένει συνδεδεμένη με τις κοσμολογίες της όψιμης αρχαιότητας, που την συνδέει με τον Κρόνο πλανήτη της σκέψης και του πνεύματος (η "Μελαγχολία" του Dürer) και απ' την άλλη η χριστιανική θεολογία την συνδέει με την αμαρτία. (Δάντης- Κόλαση, άσμα III)

Lepleur 15:

Ο Χριστιανισμός έρχεται να αναδείξει την επίχειρα θλίψη ως το μέσον για τη επίτευξη της αιώνιας αγαλλίασης και το πένθος ως εξαγορά της Πτώσης ,χαρακτηρίζεται δε από μια επισημασμένη αλγοφιλία.

"Μακάριοι οι πενθούντες ,διότι αυτοί θέλουνι παρηγορηθεί." Μακαρισμοί.

Στις 95 Θέσεις του ο Λούθηρος θεωρώντας τον ψυχικό πόνο μέσον πρόσβασης στον ουρανό διακηρύσσει ότι:

"Ο κάθε άνθρωπος γίνεται η οδός της εκκλησίας όταν η δυστυχία μπαίνει στη ζωή του".Επίσης περιέγραφε τον εαυτό του ως ένα μελαγχολικό που εξαρτάται από τον Κρόνο και τον διάβολο

Η αναχέννηση στρέφεται κυρίως στη αστειότητα (άλλη όψη τη Μελαγχολίας), στο ερωτικό και στη ρητορική παρά στον μηδενισμό.

Ο Pascal ,ο Rousseau και ο Nerval αποτελών εξαιρέσεις

.Ο Διαφωτισμός και η Γαλλική επανάσταση

όχι μόνο διακήρυξαν τ

τέλος του προπατορικού αμαρτήματος

αλλά σφράγισαν την σύγχρονη εποχή με

την υπόσχεση μιας παγκοσμίας ευτυχίας

- ▣ Ως γνήσιο τεκνό του Διαφωτισμού ο Βολταίρος στο ποίημα του «Ο Κοσμικός» το 1736 γράφει:

«Ο γήινος παράδεισος είναι εδώ όπου βρίσκομαι...»

- ▣ Την διαλεκτική όμως αντιφατικότητα της πραγματικότητας του 18 αιώνα καταγράφει ο F. Nietzsche διαπιστώνοντας :
« Η σκυθρωπότητα και ο πεσιμιστικός τόνος αποτελούν αναγκαία επαγωγή του Διαφωτισμού. Ήδη περί το 1770 διαπιστώνει κανείς την μείωση η τον περιορισμό της ιλαρότητας».

Όρισε ,
Βασίλισσα
υπέροχων
σοφών
σκέψεων

Εσύ
αδελφή της
σοβαρής
φαντασίας !

Εσύ
φρουρέ του
φιλοσοφικού
ασθενή,

Έλα ,ιερή
Μελαγχολία
!

.....

Το τραγούδι
μου είσαι
Εσύ,
Μελαγχολία

- Από τα μέσα του 18 αιώνα αναπτύχθηκε στην Ευρώπη κυρίως στην αγγλόφωνο και γερμανόφωνο χώρο) μια κουλτούρα της Μελαγχολίας ,όπου εδιδάσκετο η ποιητική αλληγορική έκφραση του ψυχικού -υπαρξιακού αβύσσο

1763, Pleasures of Melancholy του Thomas Warton

- Η κλασσική και η ρομαντική παράδοση καλλιέργησε ιδιαίτερα την αντίληψη αυτή ,ώστε στα μέσα του 19 αιώνα ο Gottfried Keller αναφωνεί :
- *χαιρέτισε με ω ! Μελαγχολία και συνεχίζειΩ Θεά ,άσε με να σε προσκυνήσω , διότι μόνο Εσύ είσαι αληθινή και όμορφη!*

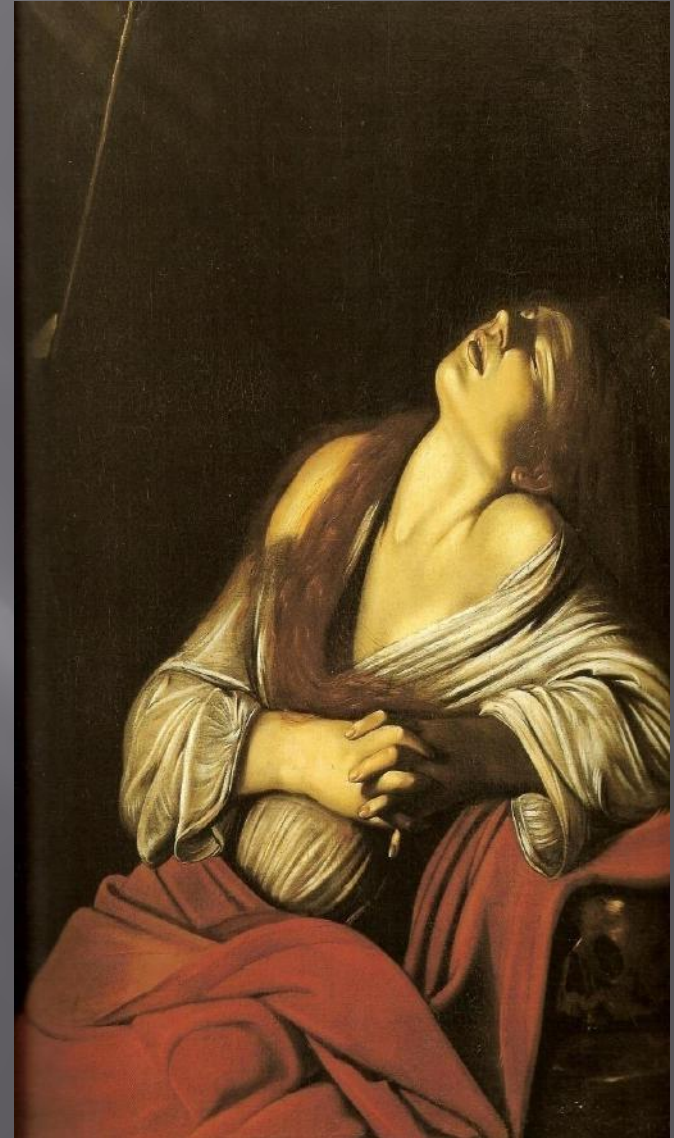
:

Η μελαγχολία λατρεύεται ως " Αδελφή της
σοβαρής Φαντασίας", "Βασίλισσα των
υψηλών σοφών σκέψεων.» και ανυψώνεται σε
Μούσα και Φίλη των ποιητών, όπως έχει ήδη
γράψει ο Goethe στο Sprichtwörtlich :

Εύθραυστο Ποίημα, ως ουράνιο τόξο,
προέρχεσαι από σκοτεινό βυθό.

Γι 'αυτό και περιέχει η ποιητική ιδιοφυΐα
της μελαγχολίας το στοιχείο .

- ▣ Ο 19ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ, όμως, άρχισε να βλέπει τη μελαγχολία σαν ασθένεια, όταν οι λέξεις «νεύρωση» και «κατάθλιψη» μπήκαν στο λεξικό.
- ▣ Ο FREUD τονίζει ότι *ο ευτυχισμένος δεν φαντασιώνει, αλλά μόνο ο ανικανοποίητος.* Στο Πένθος και Μελαγχολία (1917) θα προτείνει μια εξήγηση της μελαγχολίας, η οποία σύμφωνα με το μοντέλο του πένθους οφείλεται στην ενδοβολή του χαμένου και ναρκισσιστικά επιλεγμένου αμφιθυμικού αντικειμένου, αγαπητού και συνάμα μισητού.

- ▣ Σε ένα σύντομο κείμενο ,το συνδέοντας τα θέματα του πένθους ,του εφήμερου και του ωραίου, προ"Εφήμερο πεπρωμένο "(1915-16), ο Freud τείνει την υπόθεση ότι η μετουσίωση αποτελεί το αντίβαρο της απώλειας, με την οποία η λήμπιντο συνδέεται με τόσο αινιγματικό τρόπο.
- ▣ Το κάλλος συνδέεται με το εφήμερο και άρα με το πένθος, είναι όμως συγχρόνως και αυτό που επανέρχεται ως μαρτυράς ότι η αθανασία είναι πιθανή , επειδή αποτελεί το μόνο πράγμα που δε προσβάλλεται απ' την παγκοσμιότητα του θανάτου.

Οι σύγχρονοι αναλυτές
(Jacobson Grundberger,
Rosolato) στις θεραπείες
με ναρκισσιστικές
προσωπικότητες
μπόρεσαν να
κατανοήσουν μία άλλη
ιδιότητα της κατάθλιψης

Η θλίψη αντί να αποτελεί μια
κρυφή επίθεση του Εγώ ενάντιο
στον απολεσθέντα άλλο, είναι
στην πραγματικότητα
το μοναδικό αντικείμενο
-υποκατάστατο που ο
καταθλιπτικός συνδέεται
έλλειψη άλλου_έως η
πλέον αρχαϊκή έκφραση
μιας ναρκισσιστικής
πληγής, ασυμβολικής
και ακατονόμαστης

Ο **Nerval** μας δίνει μια
ταιριαστή μεταφορά της
ΕΝΔΕΙΑΣ υποδεικνύοντας
ένα φώς χωρίς
αναπαράσταση :

έναν ονειρεμένο ήλιο
φωτεινό και ταυτόχρονα
μαύρο.....

Η λεκτικοποίηση αυτού
του καταθλιπτικού
συναισθήματος στις
θεραπίες όπως και στα
έργα τέχνης έρχεται να
καταλάβει το κενό, που
άφησε η διάψευση.

Στηριζόμενη σ' αυτή την φρουϊδική υπόθεση η Κρίστεβα γράφει για:

- ▣ την ψυχική λειτουργία του Κάλλους στην διέλευση της Κατάθλιψη:
« Στη θέση του θανάτου για να μη πεθάνω απ' τον θάνατο του άλλου φτιάχνω ένα τέχνασμα ,ένα ιδανικό ένα επέκεινα ,που συνθέτει η ψυχή μου για να μπορεί να βρει μια θέση εκτός εαυτής :έκ-στασης:.....
- ▣ Η δυναμική της μετουσίωσης ,κινητοποιώντας συγχρόνως τις πρωτογενείς διαδικασίες και την εξιδανίκευση ,διαπλέκει γύρω και μαζί με το καταθλιπτικό κενό ένα υπέρ-σημείο, την αλληγορίααυτού που δεν είναι αλλά ξανά παίρνει μια ανώτερη ιδανική σημασία.
Μόνο η μετουσίωση αντιστέκεται στον θάνατο Το ωραίο αντικείμενο ικανό να μας μαγέψει ,μας φαίνεται άξιο αγάπης περισσότερο από κάθε άλλη υπόθεση ,...η κατάθλιψη το αναγνωρίζει και της ταιριάζει να ζει μέσα σε αυτό και γι' αυτό, αυτή όμως η ένταξη στο εξαίσιο δεν είναι πλέον λιβιδινική . Είναι ήδη αποσυνδεδεμένη διασπασμένη ,έχει αφομοίωση τα ίχνη του θανάτου, που σημασιοδοτείται ως ξεγνοιασιά , διασκέδαση. Το κάλλος είναι τέχνασμα ,είναι φαντασιακό.»

- ▣ Η αισθητική υπέρβαση της Μελαγχολίας μέσω της ποίησης οδηγεί στην αδιέξοδη προβληματική ,όπου η διέλευση της Μελαγχολίας είναι a priori εφικτή δια της ποίησης -τέχνης δηλ. μέσω της εξιδανίκευσης και της μετουσίωσης .Ο Goethe τονίζει στο έργο του "Στον Lord Byron"

«Ο ίδιος έτεινε να αυτοονομάζεται ως υπέρτατα ευτυχισμένος ,όταν με την δύναμη των Μουσών ξεπερνούσε τον πόνο.

- ▣ Ο πόνος (**Leid**) αναπτύσσεται στο τραγούδι (**Lied**) και μέσα απ' αυτό ξεπερνιέται! Αυτή η προβληματική χαρακτηρίζει συχνά και την σύγχρονη τέχνη (κυρίως των αρχών του 20 αιώνα).

Η Μελαγχολία στη ποίηση του Ρομαντισμού

Σύμφωνα με τον L.Völker στην Ανθολογία της Γερμανικής ποίησης της Μελαγχολίας, αυτό που τη χαρακτηρίζει είναι το τρίπτυχο:

ΤΗΣ ΜΟΥΣΑΣ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑΣ ,ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ.

Ο H.Hesse στο " Kleiner Gesang" ονομάζει την ποίηση ως "**ποίηση του ουρανίου τόξου**" (σύμβολο της συμφιλίωσης), ως "**πέπλο της ομορφιάς και του πένθους**

- ▣ Με τον ρομαντισμό (γαλλικό ,αγγλικό και κυρίως γερμανικό) εισβάλλουν στην τέχνη όχι μόνο το αλλόκοτο ,το παράξενο ,που αποτελούν την πρώτη ύλη του roman noir ,αλλά και **ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ, Η ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ,ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ , Η ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΤΩΝ ΧΑΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΩΝ ΚΑΙ ΜΙΑ ΤΑΣΗ ΝΑ ΕΚΦΡΑΣΤΕΙ ΤΟ ΑΝΕΚΦΡΑΣΤΟ** ,όπως στο " Fin de satan " του Ουγκώ, στους ελάσσονες ρομαντικούς (Μπρετόν, Μπορέλ,Λασαγί κ.λ.π.) ,ιδιαίτερα στον Νερβάλ (Τζαρά) και κυρίως στους Γερμανούς (Goethe, Schiller, Αντίθετα ο Μπωντλαίρ αναζητά μάταια σ' όλη την ζωή του "το κάτι άλλο' την ευτυχία.

Αυτή η προβληματική χαρακτηρίζει συχνά και την σύγχρονη τέχνη (κυρίως των αρχών του **20 αιώνα**) επικρατεί σε ορισμένους κύκλους η πίστη ότι η τέχνη μέσω της αισθητικής υπέρβασης διαθέτει θεραπευτικά χαρακτηριστικά (πάντα η λογική της κάθαρσης μέσω της τραγωδία)

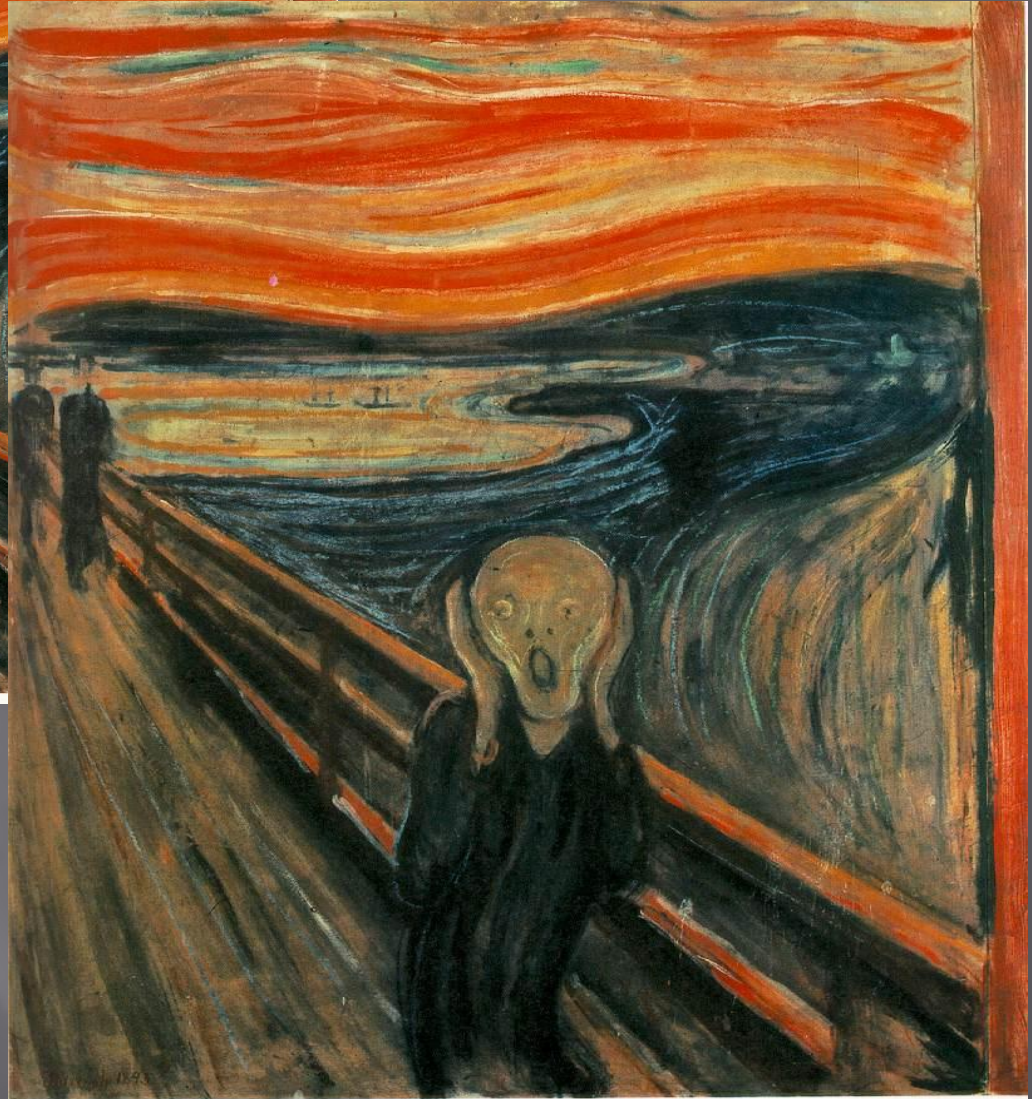
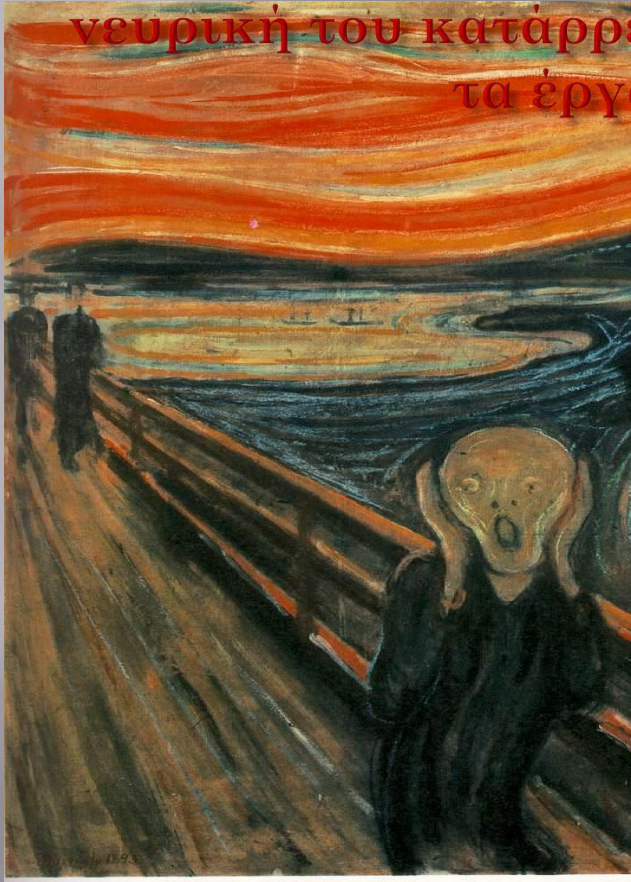
- ▣ Η αισθητική υπέρβαση του ψυχικού πόνου-σπαραγμού έχει ως αποτέλεσμα την αναγνώριση από τον αναγνώστη του ψυχικού πόνου του ποιητή, αλλά όχι όμως απαραίτητα στην πρόκληση ευφορίας στον ποιητή.

το
«Πορτρέτ
ο του
γιατρού
Γκασέ».

Βαν
Γκογκ
στο τέλος
του 19ου
αιώνα

Ο Ε. Μούνκ ζωγράφισε τις πιο απειλητικές ελαιογραφίες του, μεταξύ τους, τη φημισμένη «Κραυγή», πριν από τη νευρική του κατάρρευση το 1908· μετά την ανάρρωσή του, τα έργα του έγιναν πιο θετικά.

- ▣ **ΑΝΤΙΘΕΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΥΣ Ο ΜΠΡΕΤΟΝ** διακηρύσσει ένα **ΑΝΑΤΡΕΠΤΙΚΟ ΠΕΣΙΜΙΣΜΟ** στο σουρεαλιστικό μανιφέστο , όπου η **απώλεια της ελπίδας αποτελεί έναυσμα της κοινωνικής επανάστασης** (καταποντισμό της αστικής τάξης) και όχι **μοιραίο καταποντισμό της ύπαρξης.**
- ▣ *«Ένα ποσοστό απελπισίας είναι ο κλήρος όλων των σοβαρών ακαταπόνητων πνευμάτων όλων των εποχών, των προσηλωμένων στο αντικείμενο τους.
Η μελαγχολική νοσταλγία ,η αδυναμία του χαρακτήρα ,η εκκεντρικότητα ,η πικρία ,δε μας ενδιαφέρουν.
Μιλάμε για την ανθρώπινη ,δηλ. για τη ζωντανή ,έννοια της εγκατάλειψης και του χαμούΗ απαισιοδοξία βρίσκεται στη ρίζα της φιλοσοφίας του Χέγκελ και στη βάση της επαναστατικής μεθόδου του Μαρξ..»*
- ▣ Ο Μπρετόν καταδικάζει τον ουμανισμό ως μολυσμένο από μια σίγουρη αισιοδοξία και διακηρύσσει ...την οργάνωση του πεσιμισμού ως ένα παράξενο σύνθημα ,που όμως μας εμποδίζει να μείνουμε στάσιμοι ,να καταρρεύσουμε.

- ▣ Στην διακήρυξη της Αμερικάνικης Ανεξαρτησίας τονίζεται **ΟΤΙ Η ΖΩΗ ,Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΑΝΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ**
- ▣ Μόνο που όπως γράφει στο δοκίμιο του "Η άενη Ευφορία " ο Πασκάλ Μπρυκνέρ : "...ο σημερινός κόσμος είναι γεμάτος από χριστιανικές ιδέες που έγιναν τρέλες 'όπως έλεγε ο Τσέστερτον. Η ευτυχία είναι μια απ' αυτές τις ιδέες . Τουλάχιστον Ο 18 ΑΙΩΝΑΣ δεν υπήρξε ο αιώνας της αυθάδικής ευδαιμονίας αλλά της εύθραυστης ευτυχίας, της ευαισθησίας που πληγώνεται συνεχώς μη βρίσκοντας στον πραγματικό κόσμο τα όσα περίμενε.
- ▣ Ο 20 ΑΙΩΝΑΣ δεν θα έχει αυτή την σωφροσύνη."

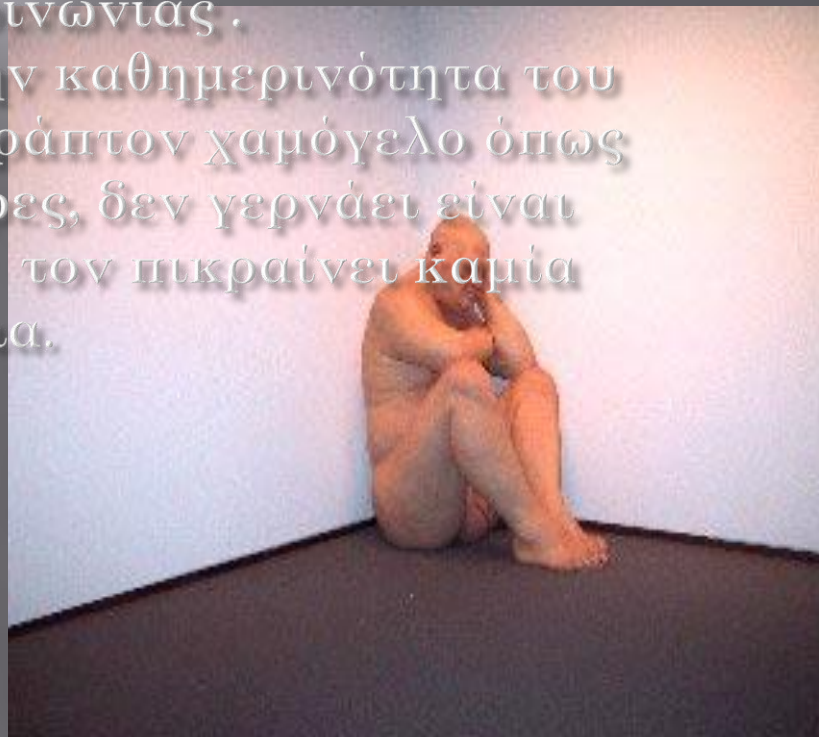
Zeitgeist

Η άρνηση του πένθους ,της απώλειας άρα και της μετουσίωσης στερούν τον σύγχρονο άνθρωπο από την κυριότερη ,σύμφωνα με τον Freud , κινητήριο δύναμη για την επίτευξη του πολιτισμού, την διεργασία της δυστυχίας
Η προσπάθεια της αποφυγής του πόνου και η μη παραδοχή της απώλειας οδηγεί στην νάρκωση του τραύματος με νόμιμες η παράνομες ναρκωτικές ουσίες

. Ο καλλιτέχνης δεν αναζητά μέσα από το κάλλος την διέλευση της μελαγχολίας του, αλλά αφήνει τα συντρίμια της ύπαρξης του να αραδιάζονται άναρχα ,αποσπασματικά, βιαία και πρωτόγονα . Προτιμά την άμεση αναπαράσταση του άλεκτου από την παραδοχή της απώλεια της παντοδυναμίας η προφητεύει την βιβλική κατάρρευση του ψευδαισθητικού παράδεισου της σύγχρονης κοινωνίας .

Ο σημερινός άνθρωπος στην καθημερινότητα του δεν κλαίει γελάει με απαστράπτον χαμόγελο όπως οι ήρωες στις σαπουνόπερες, δεν γερνάει είναι πάντα ευδιάθετος και δεν τον πικραίνει καμία απώλεια.

Συμπέρασμα

Η φαντασιακή ικανότητα του δυτικού ανθρώπου(χριστιανού) είναι σύμφωνα με την Κρίστεβα η ικανότητα της μεταφοράς του νοήματος εκεί ακριβώς που χάθηκε στο θάνατο ,στο μη νόημα.

Και ενώ η λατρεία του πόνου και της θυσίας οδηγεί σύμφωνα με τον Nietzsche στην σκληρότητα και στην πικρία για την Κρίστεβα συντελείται μέσω της εξιδανίκευσης του πόνου ένα θαύμα, μια αυτό-ψευδαισθηση ,μια παντοδυναμία της προσωρινής υποκειμενικότητας, που μιλάει μέχρι θανάτου.

Αυτή η ικανότητα κινδυνεύει να στερέψει μέσα στην έρημο της "αένας ευφορίας" που απαιτεί η σύγχρονη κομφορμιστική κοινωνία του παγερού ατσαλάκωτου χαμόγελου των dealers , του ανθρώπου της προσομοίωσης, του Prosak και των M.M.E.